

مسئله‌شناسی راهبردی توسعه در استان قزوین

به مناسبت سفر ریاست محترم جمهور به استان قزوین

آبان ماه ۱۳۹۵

عنوان: مسئله‌شناسی راهبردی توسعه در استان قزوین

ناظران علمی: دکتر سلیمان پاک‌سرشت، دکتر علی سرزعی

تدوین‌گر و نویسنده: سجاد فتاحی، فاطمه خوشدلی، نسرين قنواتی، مسعود درودی

تاریخ انتشار: ۱۳۹۵/۰۸/۱۵

کلیه حقوق این اثر متعلق به دفتر هیات دولت و مرکز بررسی‌های استراتژیک ریاست جمهوری است.

فهرست مطالب

۱	جدول چکیده مسائل و چالش‌های توسعه استان قزوین به تفکیک حوزه
۴	مقدمه
۵	معرفی استان
۶	۱. حوزه سیاست اجتماعی و فرهنگی
۱۳	۲. حوزه‌ی سیاست زیست محیطی
۲۳	۳. حوزه سیاست اقتصادی، صنعتی و گردشگری
۳۰	جمع‌بندی و نتیجه‌گیری

جدول چکیده مسائل و چالش‌های توسعه استان قزوین به تفکیک حوزه

حوزه موضوعی	مشکلات و چالش‌ها	راهکارهای مؤثر
سیاست اجتماعی و فرهنگی	ضعف در زمینه سرمایه اجتماعی	<ul style="list-style-type: none"> - آسیب‌شناسی وضعیت نامناسب سرمایه اجتماعی در استان - اجرای طرح کارآمدسازی سیستم حکمرانی محلی در استان قزوین با توجه به زیر شاخص‌هایی چون مشارکت، حاکمیت قانون، شفافیت، مسئولیت‌پذیری، اجماع‌سازی، عدالت و انصاف، کارایی و اثربخشی و پاسخ‌گویی - اجباری شدن ارزیابی اقدامات و طرح‌های حاکمیتی از حیث اثرگذاری بر سطح سرمایه اجتماعی. - ایجاد امکان برای فعالیت بیشتر تشکلهای غیر دولتی با تمرکز بر چالش‌ها و مسائل اصلی از سوی سیستم‌های مدیریتی استان با توجه به اثرگذاری این امر بر سطح سرمایه اجتماعی در سطوح میانی و خرد - برگزاری دوره‌هایی چون دوره‌های آموزش شهروندی در جهت ارائه آموزش‌هایی به شهروندان استان در ارتباط با مواردی چون چگونگی اعتماد به سایرین
	حاشیه‌نشینی	<ul style="list-style-type: none"> - بررسی موردی پدیده حاشیه‌نشینی در مناطق حاشیه‌ای و قدیمی شهر قزوین و سایر نقاط استان، استفاده از همکاری‌های بین‌المللی برای کاهش مساله و تبعات حاشیه‌نشینی در استان با توجه به تابعیتی بخشی از مهاجرین و ساکنین این مناطق - اولویت دادن به طرح‌ها و اقداماتی که تاثیر مثبتی بر وضعیت روستاهای نزدیک به شهر قزوین دارند با هدف ایجاد پدیده مهاجرت معکوس و پیش‌گیری از افزایش مهاجرت ساکنان این روستاها به شهر قزوین - پایش دوره‌ای محلات حاشیه‌ای استان قزوین و بویژه مرکز استان از حیث نرخ و نوع آسیب‌های اجتماعی - ایجاد زمینه برای ورود سازمان‌های غیردولتی در جهت کاهش آسیب‌های این محلات و توانمندسازی ساکنان آنها - ارزیابی و اصلاح اصول اجرایی و مبنایی طرح ادغام مناطق روستایی پیرامونی به منطقه شهری قزوین - ایجاد مراکز فرهنگی در مناطق حاشیه‌ای با مشارکت سازمان‌های غیر دولتی
	اعتیاد	<ul style="list-style-type: none"> - ایجاد تسهیلات برای سازمان‌های غیردولتی در جهت افزایش فعالیت‌های پیشگیری و کاهش آسیب در محلات حاشیه‌ای و مناطق اسکان غیررسمی استان - شفاف‌سازی و اطلاع‌رسانی در زمینه آمار معتادین به مواد مخدر و کم و کیف پدیده‌ی اعتیاد در استان - شناسایی مشکلات کمپ‌های ترک اعتیاد در استان و برنامه‌ریزی در جهت برطرف نمودن آنها - جلب مشارکت خیرین در زمینه تاسیس مراکز ترک اعتیاد
	در معرض خطر قرار داشتن مواریث تاریخی و ضعف در زمینه هویت تاریخی	<ul style="list-style-type: none"> - شناسایی دقیق بافت تاریخی شهر قزوین و تهیه طرحی جامع برای حفظ، مرمت، احیا و بهره‌برداری از این بافت با محوریت گردشگری تاریخی - تعیین ضوابطی دقیق و منطبق با ویژگی‌های تاریخی شهر قزوین جهت ساخت و ساز در شهر و بویژه بافت‌های تاریخی آن - مهندسی ارزش برخی پروژه‌های در دست احداث که می‌توانند تبعات ناگواری برای ثروت‌های تاریخی استان در پی داشته باشند از قبیل جاده الموت به تنکابن - ارزیابی فرهنگی و تاریخی کلیه پروژه‌های در دست احداث در استان و شهر قزوین با توجه به پیشینه تاریخی این استان

حوزه موضوعی	مشکلات و چالش‌ها	راهکارهای مؤثر
سلامت و محیط زیست	بیابان‌زایی و ایجاد کانون‌های تولید ریزگرد	<ul style="list-style-type: none"> - ممنوعیت چرای شتر در مراتع استان و اخذ جریمه از متخلفین - پلمپ چاه‌های غیرمجاز و احیاء حقایق تالاب‌های استان - اختصاص پساب تصفیه‌خانه شهر صنعتی البرز برای ایجاد جنگل دست‌کاشت
	پسماندهای صنعتی و شهری	<ul style="list-style-type: none"> - احداث، تکمیل، اصلاح و بهبود فرایندهای تصفیه فاضلاب در تصفیه‌خانه‌های فاضلاب شهری - الزام شرکت شهرک‌های صنعتی به احداث سیستم تصفیه برای تمامی شهرک‌های صنعتی و راهبری مطلوب آن - الزام شرکت آبفای شهری و شهر صنعتی البرز به تفکیک پساب شهر الوند و شهر صنعتی البرز - الزام وزارت نیرو به مدیریت پساب تصفیه‌شده، تحویل و تعیین کاربری آن با استناد به ماده ۲۴ قانون توزیع عادلانه آب - ممنوعیت استفاده از فاضلاب‌های تصفیه‌شده صنعتی در بخش کشاورزی - تعیین سایت پسماند صنعتی استان
	آلودگی هوا	<ul style="list-style-type: none"> - الزام کارخانه سیمان آبیگ به نوسازی و بهسازی سیستم فیلتراسیون کارخانه - الزام واحدهای تولیدی و صنعتی به اجرای بند «د» ماده ۴۵ که براساس آن تمام واحدهای تولیدی و صنایع موظف هستند تا «یک در هزار» از فروش خود را در حوزه محیط زیست خرج کنند.
	بحران آب	<ul style="list-style-type: none"> - کنترل، نظارت و مسلوب المنفعه کردن چاه‌های آب فاقد پروانه بهره‌برداری - تعیین و تامین حق آبه تالاب‌ها توسط وزارت نیرو و سازمان حفاظت از محیط زیست - توسعه طبیعت‌گردی در تالاب‌های استان
	تخریب منابع طبیعی و باغستان‌ها	<ul style="list-style-type: none"> - ثبت باغات قزوین در زمره‌ی آثار ملی - ثبت جهانی باغات قزوین - برنامه‌ریزی و اشاعه‌ی گردشگری بر مبنای ظرفیت‌های طبیعی و تاریخی باغات - تعیین حریم و محدوده‌ی باغات و حفاظت از آن‌ها - حمایت از طرح توانمند سازی جوامع محلی منطقه حفاظت شده باشگل

حوزه موضوعی	مشکلات و چالش‌ها	راهکارهای مؤثر
اقتصاد صنعتی و گردشگری	تنگناهای مالی واحدهای صنعتی استان	<ul style="list-style-type: none"> - با توجه به پتانسیل واحدهای صنعتی استان در زمینه تورهای صنعتی و امکان استفاده سالانه هر واحد صنعتی از تسهیلات و حمایت‌های تورهای صنعتی پیشنهاد می‌گردد، تورهای صنعتی همراه با اساتید دانشگاهی و متخصصین فن همراه به‌منظور تجزیه و تحلیل و تبیین عوامل موفقیت واحدهای صنعتی انتخاب شده باشند که این موضوع می‌تواند به شناخت واحدها، آشنایی با مسائل و مشکلات و حل آن‌ها کمک نماید. - تشویق واحدهای صنعتی به تولید محصولات دانش‌بنیان و استفاده از تسهیلات صندوق نوآوری و شکوفایی - همکاری بیشتر بانک‌ها در زمینه پذیرفتن وثیقه از واحدهای تولیدی و پرداخت تسهیلات به واحدهای تولیدی با توجه به آمایش سرزمین و اجتناب از سلیقه‌ای عمل کردن بانک‌ها - برپایی نمایشگاه‌ها برای جذب سرمایه‌گذار خارجی به‌منظور ارتقای تکنولوژی واحدهای موجود و سرمایه‌گذاری در عرصه‌هایی که استان مزیت نسبی و رقابتی دارد - ایجاد صندوق حمایت از سرمایه‌گذاری صنایع کوچک جهت کاهش مشکلات واحدهای کوچک. - ایجاد اکیپ‌های حقوقی برای نظارت دقیق بر فعالیت بخش صنعت و توسعه مبادی قانونی و کمک جهت توسعه و ارتقاء آموزش دوره‌های مختلف مدیریتی، مالی، مشاوره حقوقی و...
	جانمایی نادرست شهرک‌های صنعتی	<ul style="list-style-type: none"> - اجرای آمایش صنعتی و تعیین ظرفیت برد (قابل تحمل) پهنه‌های شناسایی شده برای استقرار صنایع و تعیین نوع و گروه‌های صنایع قابل استقرار با توجه به ظرفیت قابل تحمل محیط‌زیست و ویژگی‌های پهنه‌های شناسایی شده، - مکان‌گزینی کارخانه‌ها در شهرک‌های صنعتی با هدف مجاورت سودمند صنایع با یکدیگر و سرویس‌دهی بهتر - تهیه گزارش ارزیابی اثرات زیست‌محیطی (EIA) برای شهرک‌های صنعتی بزرگ‌مقیاس برای جلوگیری از خسارات و زیان‌های ناشی از استقرار صنایع سنگین. - مهار و سامان‌دهی رشد بی‌رویه و شتابان منطقه شهری قزوین، محدود نمودن توسعه صنعتی آن به صنایع استراتژیک و صنایع Hi-Tech و پرهیز از ایجاد و گسترش واحدهای تولیدی بزرگ‌مقیاس و شهرک‌های صنعتی در این منطقه و هدایت آن‌ها به دیگر مراکز مستعد استان
	مشکلات حوزه گردشگری	<ul style="list-style-type: none"> - ایجاد اطلس گردشگری و معرفی درست آثار و رویدادهای مربوط به صنعت گردشگری استان، در داخل و خارج کشور - ارتقاء وضعیت راه‌های روستایی - معرفی صنعت گردشگری روستایی به روستاییان و آگاه کردن آنان از پتانسیل‌های موجود در این زمینه و آموزش به آنان برای استفاده از این پتانسیل‌ها - تشویق بخش خصوصی به ساخت و تجهیز مجموعه‌های اقامتی-رفاهی بین‌راهی متناسب با شرایط طبیعی ناحیه - به‌روزرسانی ضوابط معماری و ساختمانی هتل، هتل آپارتمان و ... به‌ویژه اضافه نمودن ضوابطی در خصوص تأسیسات و تجهیزات هتل‌های یک تا پنج ستاره و همچنین تدوین ضوابطی جهت احداث تأسیسات ساحلی، تأسیسات حمام‌های آب‌معدنی، مجتمع‌های سیاحتی و تفریحی داخل و حريم شهرها - تخصیص آب به انواع مختلف تأسیسات گردشگری برحسب محاسبات صورت گرفته در زمینه میزان آب مورد نیاز پروژه صورت گیرد - پرهیز از تغییر مکرر فرایند صدور موافقت‌نامه تأسیس مناطق نمونه گردشگری - ارسال شیوه‌نامه اجرایی اقامتگاه‌های بوم گردی و مسافر-کاشانه به استان‌ها - تلاش در جهت تأسیس و راه‌اندازی سمن‌ها و اتحادیه‌های صنفی صنایع دستی - تهیه طرح جامع شهر و پس از آن تهیه طرح جامع گردشگری استان

مقدمه

گزارش حاضر که بازتاب چالش‌های توسعه در استان قزوین است، توسط کارشناسان مرکز بررسی‌های استراتژیک ریاست جمهوری با همکاری «اتاق فکر استان قزوین»^۱ تهیه و تدوین شده است. گزارش، حاصل نتایج چهار نشست تخصصی با موضوع «آب و محیط‌زیست»، «اقتصاد و صنعت»، «گردشگری» و «اجتماعی-فرهنگی» با حضور ۸۰ نفر از نخبگان دانشگاهی، مدیران ذی‌ربط در دستگاه‌های اجرایی استان، نمایندگان اتاق بازرگانی و بخش خصوصی، فعالان مدنی و نمایندگان سازمان‌های مردم‌نهاد استان در روزهای ۱۳ و ۱۴ شهریور ماه ۱۳۹۵ در دانشگاه بین‌المللی امام خمینی (ره) است. در تهیه این گزارش علاوه بر آرای نخبگان از تحلیل داده‌های اسنادی، مانند سند آمایش سرزمین استان، گزارش رصد شاخص‌های استان، گزارش‌های سازمانی، مصاحبه با ذینفعان حوزه‌های مذکور و تحلیل رسانه‌های محلی استفاده شده است.

مزیت و ویژگی بارز این گزارش‌ها آن است که شناسایی و اولویت‌بندی مسائل استان و راهکارهای رفع آن طی فرایندی از گفتگوی اجتماعی بین نخبگان استانی، بخش خصوصی، مدیران دستگاه‌های اجرایی و سازمان‌های غیردولتی در استان در قالب جلسات بحث گروهی و کارشناسی، حاصل شده است. به‌علاوه تلاش شده است که تحلیل این داده‌ها از چشم‌انداز بین‌بخشی و راهبردی متأثر باشد. فهم و دریافتی که از این رهگذر در خصوص مسائل استان‌ها فراهم می‌شود می‌تواند مبنای مطلوبی برای ارزیابی و اولویت‌بندی مجموعه پیشنهادهایی باشد که در جریان سفرهای استانی رئیس محترم جمهور در دستور کار قرار می‌گیرند. این منظر تحلیلی به‌ویژه در شناسایی مداخلات سیاستی، غیر بودجه‌ای و غیر پروژه‌ای در توسعه‌ی استان‌ها مفید و سودمند است. محورها و حوزه‌های سیاستی که در این گزارش پوشش داده خواهد شد عبارت‌اند از:

۱. حوزه سیاست اجتماعی-فرهنگی

۲. حوزه سیاست سلامت و محیط‌زیست

۳. حوزه سیاست اقتصاد و صنعت

۱. «اتاق فکر استانی» با همکاری «مرکز بررسی‌های استراتژیک ریاست جمهوری» و «معاونت فرهنگی و اجتماعی وزارت علوم، تحقیقات و فناوری» با مدیریت یکی از اساتید دانشگاه مادر هر استان تشکیل شده و هدف از تشکیل آن، مشارکت دادن همه نخبگان استان‌ها در فرایند گفت‌وگو درباره سیاست‌ها و اقدامات در استان‌ها و سطح کشور است. اتاق‌های فکر استانی تلاش می‌کنند تا همه نخبگان از جمله نخبگان غیردولتی را به گفت‌وگوی کارشناسی و انتقادی درباره سیاست‌ها و اقدامات وارد کنند. تشکیل این اتاق‌ها هم‌راستا با تأکید ریاست محترم جمهور بر دعوت از همه نخبگان برای ایده‌پردازی، بررسی و نقد سازنده و همچنین مشورت ساختاریافته با نخبگان کشور صورت گرفته است.

معرفی استان

استان قزوین با مساحتی معادل ۱۵،۵۶۷ کیلومتر مربع، حدود ۱ درصد از مساحت کل کشور را به خود اختصاص داده‌است. این استان از شمال به استان‌های مازندران و گیلان، از غرب به استانهای زنجان و همدان، از جنوب به استان مرکزی و از شرق به استان تهران محدود می‌شود. بر اساس سرشماری عمومی نفوس و مسکن سال ۱۳۹۰ خورشیدی جمعیت استان قزوین ۱۲۰۱۵۶۵ نفر بوده است.

بر پایه‌ی آخرین وضعیت تقسیمات کشوری تا پایان سال ۱۳۹۰ استان قزوین دارای ۶ شهرستان (قزوین، تاکستان، بوئین زهرا، آبیک، البرز و آوج) ۲۵ شهر (قزوین، اقبالیه، محمدیه، الوند، محمود آباد نمونه، تاکستان، اسفرورین، ضیا آباد، خرم‌دشت، آوج، شال، دانسفهان، بوئین زهرا، رازمیان، معلم کلاویه، آبگرم، آبیک، کوهین، بیدستان، ارداق، خاکعلی، نرجه، سگزآباد و سیردان) و ۱۹ بخش، ۴۶ دهستان، ۱۱۵۰ آبادی می‌باشد که ۸۴۲ آبادی آن دارای سکنه و ۲۰۸ آبادی خالی از سکنه است.

نام شهرستان	جمعیت شهری	جمعیت روستایی	کل جمعیت
آبیک	۵۹۱۳۱	۳۴۷۱۳	۹۳۸۴۴
البرز	۱۷۸۵۷۸	۲۴۶۹۸	۲۰۳۲۷۶
بوئین زهرا	۶۴۹۲۱	۹۹۸۰۲	۱۶۴۷۲۳
تاکستان	۱۱۱۲۸۸	۶۱۶۶۱	۱۷۲۹۴۹
قزوین	۴۶۴۳۲۳	۱۰۱۹۱۳	۵۶۶۲۳۶
آوج	۴۳۵۸۰	۱۱۰۴۸	۵۴۶۲۸

در یازدهمین دوره انتخابات ریاست جمهوری، ۷۹،۶۲ درصد از واجدین شرایط در این استان شرکت کرده‌اند و در حدود ۵۰ درصد آنان به دکتر روحانی رای داده‌اند.

۱. حوزه سیاست اجتماعی و فرهنگی

موقعیت جغرافیایی استان قزوین که این استان را در موقعیتی مناسب در ارتباط با قانون ممنوعیت استقرار صنایع در شعاع ۱۲۰ کیلومتری شهر تهران قرار داده و همچنین قرار گرفتن این استان در نقطه تفکیک منطقه ممنوعه از غیرممنوعه کشور در زمینه حضور مهاجران خارجی، دو عامل مهم اثرگذار بر فضای اجتماعی و فرهنگی این استان می‌باشد. این استان با مسائل و چالش‌های گوناگونی در حوزه فرهنگی و اجتماعی مواجه است که در ادامه به مهم‌ترین آنها اشاره خواهد شد. شایان ذکر است که چالش‌ها و مسائل اجتماعی و فرهنگی، عموماً نتیجه و اثر عملکرد نامناسب در سایر حوزه‌های اقتصادی، سیاسی می‌باشند که علت ریشه‌ای‌تر آنها را می‌بایست در وجود نقاط ضعفی در سیستم‌های حکمرانی در سطوح ملی و محلی جستجو نمود؛ از این رو باید توجه داشت که مواجهه سطحی با این پدیده‌ها، بدون آسیب‌شناسی آنها و پرداختن به علل اصلی پیدایش این بحران‌ها، نه تنها کمکی به حل آنها نخواهد کرد بلکه می‌تواند موجبات تعمیق این بحران‌ها را فراهم آورد.

وضعیت شاخص‌های کلیدی حوزه اجتماعی و فرهنگی

سرمایه اجتماعی	رتبه: ۲۷
نرخ رشد جمعیت	۱٪ (۱ درصد پایین تر از کشور)
افراد تحت پوشش نهادهای حمایتی	۶,۶۱٪ از جمعیت استان (میانگین کشور ۷,۱۲٪)
نسبت زندانیان به جمعیت	۰/۲۴٪ (۲۹۹۱ نفر، ۲۴,۹ در هر ده هزار نفر جمعیت) (میانگین کشوری ۲۹,۴ در هر ده هزار نفر جمعیت)
تعداد معتادان	بیش از ۲۱ هزار نفر (آمار اعتیاد زنان از ۵٪ در سال ۹۰ به ۱۰ درصد در سال ۱۳۹۴ رسیده و سن اعتیاد از ۲۵ سال به ۱۵ سال کاهش یافته است. میزان معتادین مواد مخدر دستگیر شده در استان قزوین ۳۳۵,۲ و در کشور ۱۴۱,۴ در هر صد هزار نفر جمعیت می‌باشد)
اقدام به خودکشی	میزان ۴ و در کشور ۴,۵ (در هر صد هزار نفر جمعیت)
درصد جمعیت حاشیه نشین	۸,۲ درصد (رتبه ۱۳ کشور) (بنا بر آخرین برآوردهای انجام شده به حدود ۱۶ درصد رسیده است)
نسبت مهاجرت	۱۰۲,۶ (درصد مهاجران وارد شده به استان قزوین، ۴۴,۴٪ و در کشور ۳۵,۸٪)
نسبت طلاق به ازدواج	۲۰٪ (کل کشور: ۲۳٪)

چالش‌ها، علل و راهکارها

◆ ضعف در زمینه سرمایه اجتماعی

استان قزوین از نظر شاخص سرمایه اجتماعی، در مقایسه با سایر استان‌های کشور از وضعیت مناسبی برخوردار نیست؛ این استان پس از استان‌های اصفهان، کردستان، تهران و خراسان رضوی در رتبه بیست و هفتم کشور در ارتباط با این شاخص قرار گرفته است. با توجه به این امر که ارزیابی‌های صورت گرفته، وضعیت سرمایه اجتماعی ایران در مقایسه با سایر کشورهای جهان را چندان مناسب ارزیابی نمی‌نمایند، وضعیت کنونی استان‌هایی چون قزوین، در ارتباط با شاخص سرمایه اجتماعی را می‌توان وضعیتی بحرانی قلمداد نمود، که نیازمند توجهی جدی در این زمینه می‌باشد. استان قزوین از نظر سرمایه اجتماعی در سطح کلان در رتبه بیست و ششم کشور قرار دارد، که در ارتباط با برخی زیر شاخص‌های سرمایه اجتماعی کلان از قبیل پنداشت نسبت به موفقیت نظام در حل مشکلات (رتبه ۲۸ کشور)؛ پنداشت نسبت به موفقیت نهادها و سازمان‌ها در انجام وظایف (رتبه ۳۰) و پنداشت نسبت به مطلوب بودن جامعه (رتبه ۲۷) وضعیت مناسبی را تجربه نمی‌کند. همچنین این استان از نظر سرمایه اجتماعی در سطح میانی در رتبه ۲۸ کشور قرار گرفته که در این سطح بدترین وضعیت را در ارتباط با زیر شاخص‌هایی چون پنداشت نسبت به عملکرد و پاسخ‌گویی سازمان‌ها به نیازها (رتبه ۳۰)؛ عام‌گرایی گروه‌های شغلی و حرفه‌ای (رتبه ۳۱) و پنداشت نسبت به ویژگی‌های اخلاقی مثبت مسئولین (رتبه ۲۷) داراست. استان قزوین در زمینه سرمایه اجتماعی در سطح خرد نیز در جایگاه بیست و هشتم کشور قرار گرفته که در ارتباط با برخی زیر شاخص‌های این سطح از قبیل پنداشت مردم نسبت به حاکمیت ویژگی‌های اخلاقی مثبت (رتبه ۲۸) و شعاع روابط و تعامل با اعضای خانواده (رتبه ۳۰) از وضعیت مناسبی برخوردار نیست. وضعیت صنعتی استان در مقایسه با سایر استان‌های کشور، مهاجرپذیر بودن استان، ناکارآمدی سیستم حکمرانی محلی و ناتوانی نظام فرهنگی و اجتماعی استان در جایگزین نمودن پیوندهای اجتماعی مدرن که مقوم سرمایه اجتماعی در شرایط تضعیف ناگزیر پیوندهای اجتماعی سنتی می‌باشند را می‌توان مهمترین علل وضعیت نامناسب کنونی سرمایه اجتماعی در استان قزوین دانست. از سوی دیگر، یکی از ابعاد مهم سرمایه اجتماعی که در سنجش‌های صورت گرفته به آن توجهی نشده، اما داده‌های میدانی حاکی از ضعف آن در کشور به صورت کلی و استان قزوین به صورت خاص می‌باشد، «سرمایه اجتماعی بین سازمانی» است که عبارت است از میزان اعتماد سازمان‌ها

و نهادهای گوناگون به یکدیگر که بر اساس اظهارات صورت گرفته از سوی نخبگان استان در وضعیت چندان مناسبی قرار ندارد. نمودی از این بی‌اعتمادی را می‌توان در عدم تشکیل شورای فرهنگ عمومی استان در یک سال گذشته ملاحظه کرد که رئیس شورا به دلیل اختلاف عقیده با مدیر کل فرهنگ و ارشاد استان، از برگزاری جلسات شورا خودداری نموده است.

راهکارها

- ✓ انجام مطالعه‌ای در زمینه آسیب‌شناسی وضعیت نامناسب سرمایه اجتماعی در استان، در جهت شناسایی عوامل ملی و محلی موثر بر تضعیف سرمایه اجتماعی، در هر یک از سطوح سه گانه، که مقدمه‌ای برای ارائه هرگونه راه حل در این زمینه می‌باشد.
- ✓ از آنجا که مطالعات انجام شده نشان دهنده آن است که سطح سرمایه اجتماعی ارتباط مستقیمی با کارآمدی سیستم‌های حکمرانی محلی و ملی دارد پیشنهاد دیگر در این زمینه اجرای طرح کارآمدسازی سیستم حکمرانی محلی در استان قزوین با توجه به زیر شاخص‌هایی چون مشارکت، حاکمیت قانون، شفافیت، مسئولیت‌پذیری، اجماع‌سازی، عدالت و انصاف، کارایی و اثربخشی و پاسخ‌گویی می‌باشد.
- ✓ اجباری شدن ارزیابی اقدامات و طرح‌های حاکمیتی از حیث اثرگذاری بر سطح سرمایه اجتماعی.
- ✓ ایجاد امکان برای فعالیت بیشتر تشکلهای غیردولتی با تمرکز بر چالش‌ها و مسائل اصلی از سوی سیستم‌های مدیریتی استان با توجه به اثرگذاری این امر بر سطح سرمایه اجتماعی در سطوح میانی و خرد.
- ✓ برگزاری دوره‌هایی چون دوره‌های آموزش شهروندی در جهت ارائه آموزش‌هایی به شهروندان استان در ارتباط با مواردی چون چگونگی اعتماد به سایرین. تلاش سیستم مدیریتی استان در جهت افزایش هوش اجتماعی شهروندان، احتمال ورود آنها به روابطی که مخرب اعتماد و سرمایه اجتماعی است را کاهش داده و از این طریق می‌تواند بر میزان اعتماد و سرمایه اجتماعی در استان موثر باشد.

◆ حاشیه‌نشینی

در حالی که مطالعات انجام شده در سال ۱۳۹۰، نشان دهنده آن بود که استان قزوین با ۹۵۲۸۵ نفر (۸،۲ درصد از کل جمعیت) جمعیت حاشیه‌نشین، که در ۱۶ محله اسکان غیررسمی استقرار یافته‌اند، از این نظر در جایگاه سیزدهم کشور قرار گرفته، اما آخرین اظهار نظرهای صورت گرفته از سوی مسئولین استانی، بیانگر آن است که جمعیت حاشیه‌نشین استان قزوین در حال حاضر به رقمی در حدود ۲۰۰ هزار نفر (در

حدود ۱۶ درصد از جمعیت استان) رسیده که از این تعداد، جمعیتی در حدود ۱۱۵ هزار نفر (در حدود ۲۰٪ از جمعیت شهر قزوین) در مناطق حاشیه‌ای شهر قزوین استقرار یافته‌اند. این آمار و ارقام بیانگر آن است که با اطلاعات گردآوری شده در سال ۱۳۹۰ دقیق نبوده و یا اینکه روند حاشیه‌نشینی در استان قزوین به گونه‌ای نگران کننده در ۵ سال گذشته گسترش یافته است. این بحران، ابعاد خطرناک خود را در برخی حوادث، از قبیل حادثه روستای نظام آباد در سال ۱۳۹۲ که منجر به ایجاد تنش بین ساکنان اصلی و مهاجران این روستا شد، نشان داد. از آنجا که ترکیب مهاجران استقرار یافته در مناطق اسکان غیررسمی و مناطق حاشیه‌ای این استان ترکیبی ناهمگون است این امر می‌تواند مسائل و چالش‌های اجتماعی و فرهنگی این پدیده را در استان قزوین عمیق‌تر نماید. در شهر قزوین می‌توان به محلاتی چون باغ نشاط، کوی بهار، چوبیندر، مشعل‌دار، ناصرآباد، نجف آباد و نظام آباد به عنوان محلاتی که جمعیت حاشیه‌نشین شهر را در خود جای داده‌اند اشاره کرد. شایان ذکر است که شهر قزوین از جمله شهرهایی است که بواسطه سیاست‌گذاری‌های نامناسب در زمینه بافت‌های تاریخی شهری، بخشی از جمعیت حاشیه‌نشین آن در بافت قدیمی شهر استقرار یافته‌اند، که همین امر علاوه بر افزایش سرعت فرسایش بافت قدیمی و تاریخی شهر، می‌تواند تبعات بحران حاشیه‌نشینی در این شهر را عمیق‌تر نماید.

راهکارها

✓ با توجه به متفاوت بودن استراتژی‌های مواجهه با پدیده حاشیه‌نشینی در مناطق حاشیه‌ای و قدیمی شهر قزوین و سایر نقاط استان، که ارائه نسخه‌ای واحد را برای تمامی آنها دشوار و امکان‌ناپذیر می‌نماید، پیشنهاد می‌گردد مطالعاتی موردی پیرامون هر یک از این نواحی صورت گرفته و مبتنی بر نتایج این مطالعات، نسبت به ارائه راه‌حل‌هایی در ارتباط با هر یک از این مناطق اقدام گردد.

✓ با توجه به این امر که بخشی از جمعیت حاشیه‌نشین استان را مهاجرانی از کشورهای دیگر تشکیل داده‌اند (افغانستان، عراق و پاکستان) استفاده از کمک کشورهای یادشده و نهادهای بین‌المللی در این زمینه می‌تواند اثربخش باشد.

✓ توجه به وضعیت روستاهای نزدیک به شهر قزوین در جهت ایجاد پدیده مهاجرت معکوس و پیش‌گیری از افزایش مهاجرت ساکنان این روستاها به شهر قزوین با تمرکز بر پتانسیل‌های تاریخی و طبیعی موجود در این استان

✓ پایش دوره‌ای محلات حاشیه‌ای استان قزوین و بویژه مرکز استان از حیث نرخ و نوع آسیب‌های اجتماعی

✓ ایجاد زمینه برای ورود سازمان‌های غیردولتی در جهت کاهش آسیب‌های این محلات و توانمندسازی ساکنان آنها

✓ ارزیابی و اصلاح اصول اجرایی و مبنایی طرح ادغام مناطق روستایی پیرامونی به منطقه شهری قزوین

✓ ایجاد مراکز فرهنگی در مناطق حاشیه‌ای با مشارکت سازمان‌های غیر دولتی

♦ اعتیاد

بنا بر اطلاعات موجود در گزارش رصد وضعیت کشور در حالی که میزان معتادین مواد مخدر دستگیر شده در کشور در سال ۱۳۹۱ برابر ۱۴۱,۴ نفر (در هر صد هزار نفر جمعیت) بوده است اما این میزان برای استان قزوین برابر ۳۳۵,۲ نفر (در هر صد هزار نفر جمعیت) می‌باشد؛ که نشان دهنده وجود اختلافی فاحش در این زمینه بین استان قزوین و کشور است. این استان در زمره ۶ استان کشور می‌باشد که از نظر میزان معتادین مواد مخدر دستگیر شده بعد از استان‌های گیلان و هرمزگان از وضعیت نامناسبی برخوردارند. در ارتباط با مساله اعتیاد در استان قزوین توجه به نکاتی چون کاهش سن اعتیاد (از ۲۵ سال در سال ۱۳۹۰ به ۱۵ سال در سال ۱۳۹۴)، افزایش مصرف مواد در بین زنان (از ۵٪ در سال ۱۳۹۰ به ۱۰٪ در سال ۱۳۹۴)، وضعیت نامناسب کمپ‌های ترک اعتیاد، افزایش مصرف مواد در بین افراد تحصیل کرده و افزایش مصرف مواد مخدر صنعتی لازم و ضروری می‌باشد. شایان ذکر است که در کنار خیانت و روابط فразناشویی، اعتیاد همسر، یکی از علل اصلی طلاق در استان قزوین می‌باشد.

راهکارها

✓ ایجاد تسهیلات برای سازمان‌های غیردولتی در جهت افزایش فعالیت‌های پیشگیری و کاهش آسیب در محلات حاشیه‌ای و مناطق اسکان غیررسمی استان

✓ شفاف‌سازی و اطلاع‌رسانی در زمینه آمار معتادین مواد مخدر. باید توجه داشت که محرمانه نمودن آمارهای مربوط به آسیب‌های اجتماعی نه تنها کمکی به حل مسائل نمی‌کند بلکه امکان بهره‌گیری از مشارکت‌های اجتماعی و مدنی را نیز کاهش می‌دهد.

- ✓ شناسایی مشکلات کمپ‌های ترک اعتیاد در استان و برنامه‌ریزی در جهت برطرف نمودن آن‌ها
- ✓ جلب مشارکت خیرین در زمینه تاسیس مراکز ترک اعتیاد

◆ در معرض خطر قرار داشتن موارث تاریخی و ضعف در زمینه هویت تاریخی

استان و شهر قزوین یکی از منحصر به فردترین استان‌های کشور از نظر موارث تاریخی و فرهنگی می‌باشد که از این حیث می‌توان آن را در کنار شهرهایی چون اصفهان و شیراز قرار داد که موقعیت جغرافیایی مناسب این استان از حیث دسترسی و نزدیکی به پایتخت، موقعیت مناسب‌تری به این استان از نظر بهره‌برداری از این پتانسیل‌ها داده است. اما علیرغم برخورداری از پیشینه تاریخی کهن که خود را در بافت‌های تاریخی شهری و آثار تاریخی فراوان و منحصر به فرد نشان می‌دهد بواسطه عدم توجه کافی به این پیشینه از سوی مدیریت کلان استان و عدم سرمایه‌گذاری لازم در زمینه استفاده از پتانسیل‌های بالقوه فرهنگی و تاریخی موجود، این ثروت‌ها در معرض خطر قرار گرفته و استان وضعیت مناسبی را در زمینه هویت تاریخی و فرهنگی تجربه نمی‌کند. بی‌توجهی به موارث تاریخی و عدم درک ارزش‌های اقتصادی و فرهنگی این ثروت‌ها که می‌توانند به گونه‌ای پایدار جاذب سرمایه‌های اقتصادی قابل توجهی بوده و منبعی ارزشمند برای تقویت هویت تاریخی این استان باشند، بخش قابل توجهی از آنها را بواسطه فرسایش و یا به بهانه احداث زیرساخت‌ها نابود کرده و یا در معرض خطر نابودی قرار داده است.

راهکارها

- ✓ شناسایی دقیق بافت تاریخی شهر قزوین و تهیه طرحی جامع برای حفظ، مرمت، احیا و بهره‌برداری از این بافت با محوریت گردشگری تاریخی
- ✓ تعیین ضوابطی دقیق و منطبق با ویژگی‌های تاریخی شهر قزوین جهت ساخت و ساز در شهر و بویژه بافت‌های تاریخی آن
- ✓ مهندسی ارزش برخی پروژه‌های در دست احداث که می‌توانند تبعات ناگواری برای ثروت‌های تاریخی استان در پی داشته باشند از قبیل جاده الموت به تنکابن
- ✓ ارزیابی فرهنگی و تاریخی کلیه پروژه‌های در دست احداث در استان و شهر قزوین با توجه به پیشینه تاریخی این استان

◆ بازخورد مصوبات سفر با توجه به چالش‌های شناسایی شده

با توجه به لیست مصوبات سفر ریاست محترم جمهور به استان قزوین، از بین پروژه‌های مصوب، تنها طرح «ساماندهی و تعمیر بناهای مهم و تاریخی استان قزوین : شامل مرمت و ساماندهی و احیای مجموعه مسجد عتیق، امامزاده یحیی، دولتخانه صفویه و قلعه‌های الموت» با یکی از چالش‌های شناسایی شده در بخش اجتماعی - فرهنگی یعنی «در معرض خطر قرار داشتن مواریث تاریخی و ضعف در زمینه هویت تاریخی» ارتباط می‌یابد و در این پروژه‌ها، سایر چالش‌های این حوزه، مغفول واقع شده است. همین امر نشان دهنده عدم توجه به چالش‌های کلیدی استان قزوین در حوزه فرهنگی و اجتماعی به هنگام تهیه و تصویب پروژه‌ها می‌باشد.

۲. حوزه‌ی سیاست زیست محیطی

استان قزوین به سبب برخورداری از اختلاف ارتفاعی و قرارگرفتن در حد فاصل منطقه معتدل خزری در شمال و منطقه نیمه بیابانی در جنوب استان واجد تنوع اقلیمی قابل ملاحظه و زیست بومی متنوع است. جنگل‌های طبیعی در شهرستان‌های قزوین و تاکستان و به طور عمده در بخش‌های رودبار الموت، رودبار شهرستان و طارم سفلی پراکنده‌اند و به صورت جامعه غالب ارس-بلوط و با تنوع گونه‌ای زیاد هستند. تعدادی از جنگل‌های استان قزوین به عنوان ذخیره‌گاه‌های جنگلی معرفی شده‌اند که قازان‌داغی با گونه غالب بنه یا پسته وحشی و صمغ‌آباد با گونه غالب ارس در زمره مهمترین ذخیره‌گاه‌های جنگلی استان هستند.

در استان قزوین یک منطقه حفاظت‌شده باشگل و پنج منطقه شکار و تیراندازی ممنوع شامل الموت غربی، الموت شرقی، طارم سفلی، آبگرم و آوج و الله‌آباد وجود دارد. در منطقه حفاظت شده باشگل گونه‌های شاخصی مانند سیاه گوش و پرندگان شکاری از جمله عقاب طلایی رصد شده که جزو گونه‌های کمیاب محسوب می‌شود. گونه‌های نادر جانوری پلنگ، خرس، آهو و هوبره نیز در قزوین در معرض انقراض هستند که مهمترین علت آن تخریب اراضی و شکار غیرمجاز از سوی شکارچیان است. هما (نماد تنوع زیستی استان) و کبک دری پرندگان شاخص ساکن ارتفاعات استان و هوبره از پرندگان شاخص دشتی-بیابانی استان هستند که می‌توانند نمایانگر تنوع گونه‌ای منحصر دشت و ارتفاع در استان کم‌وسعت قزوین باشند مضافاً به اینکه تالاب‌های استان به علت قرار گرفتن در مسیر مهاجرت گونه‌های مهاجرشمال - جنوب کشور، سالانه پذیرای هزاران قطعه پرنده مهاجر است.

علی‌رغم فرصت‌ها و چشم‌اندازهای ارزشمند پیش‌روی محیط‌زیست استان، اتخاذ سیاست‌های ایجاد قطب‌های صنعتی، بدون توجه به موضوع قابلیت سرزمین و انتشار حجم قابل ملاحظه‌ای از آلاینده‌های ناشی از فعالیت‌های صنعتی، فشار قابل توجهی را بر محیط‌زیست آن وارد ساخته است. آلودگی‌های گسترده صنایع در این استان نشان‌دهنده تعارض میان اهداف توسعه‌ای و اهداف زیست‌محیطی و به عبارت بهتر عدم طراحی برنامه‌های توسعه استان بدون توجه به آمایش سرزمینی است. در ادامه به چالش‌های حوزه‌های محیط‌زیست استان می‌پردازیم.

وضعیت شاخص‌های کلیدی حوزه آب و محیط‌زیست

تعداد چاه‌های غیر مجاز	۱۷۰۲ چاه فرم ۵ (و ۱۱۸۸ چاه فرم ۱)
افت سطح ایستایی آب‌های زیرزمینی	۱,۵ متر
بیشینه فرونشست زمین	۲۴ سانتی متر
فرسایش خاک	۲۰ تن در هر هکتار
اضافه برداشت آب	۸۰۰ میلیون مترمکعب در استان
میزان تولید روزانه زباله شهری	۷۵۰ گرم (قابل مقایسه با میانگین جهانی ۳۲۰ گرم و ۷۰۰ گرم در ایران)
میزان دسترسی به روش‌های دفن	۳۲ درصد
داشتی برای پسماندهای شهری	

♦ بیابان‌زایی و ایجاد کانون‌های تولید ریزگرد

یکی از مهمترین مشکلات محیط‌زیست کشور فرسایش خاک است. درحالی‌که برخی آمارها از فرسایش سالانه خاک در کشور به میزان ۴/۳ میلیارد تن حکایت دارند، این رقم بنا به آمار رسمی اداره محیط‌زیست در استان قزوین سالانه ۲۰ تن در هکتار اعلام شده است (سند توسعه محیط زیست استان قزوین در برنامه ششم، ۱۳۹۵). خشکسالی، تغییر در رژیم هیدرولوژیکی استان قزوین با تغییر کاربری اراضی، کانال‌های انحرافی، تغییر در الگوی مصرف و کشت و تغییرات اقلیم آثار سوء این پدیده را افزایش داده است و سطح بیابان‌های استان از ۲۵۰۰۰ هکتار به ۱۰۵۰۰۰ هکتار افزایش یافته است که نزدیک به ۳۰ هزار هکتار آن به کانون‌های ایجاد گرد و غبار در سطح استان تبدیل شده‌اند. از بین رفتن بافت گیاهی منطقه به علت چرای بی‌رویه بویژه چرای بیش از ۱۵۰۰ نفر شتر در مراتع این استان در تشدید وضعیت فوق نقش بسزایی داشته است. در واقع عدم تعادل بین شمار دام و ظرفیت تحمل مراتع استان باعث تخریب بسیاری از مراتع و به دنبال آن فرسایش خاک شده است. ضمن آنکه وجود تعداد زیاد دام و دامدار در پلاک‌های بیابانی، عدم تمایل بهره‌برداران و دامداران محلی در مشارکت در طرح‌های بیابان‌زدائی، پایین بودن سواد و بالا بودن سن بهره‌برداران و عدم وجود پیمانکاران متخصص در امور اجرائی طرح‌های بیابان‌زدائی و مقابله با گرد و غبار فعالیت سازمان‌های متولی برای مقابله با گرد و غبار را با مشکل مواجه ساخته است.

راهکارها

- ✓ ممنوعیت چرای شتر در مراتع استان و اخذ جریمه از متخلفین
- ✓ پلمپ چاه‌های غیرمجاز و احیاء حقایق تالاب‌های استان
- ✓ اختصاص پساب تصفیه‌خانه شهر صنعتی البرز برای ایجاد جنگل دست‌کاشت

◆ پسماندهای صنعتی و شهری

در حالیکه میزان تولید روزانه زباله در جهان برای هر نفر حدود ۳۲۰ گرم برآورد می‌شود و این میزان در ایران ۷۰۰ گرم یعنی ۲ برابر نرخ جهانی است. میزان زباله شهری تولیدی در استان قزوین بالغ بر ۹۰۰ تن است که با لحاظ پسماند روستایی، سرانه تولید پسماند در این استان بیش از سرانه کشوری است. در این استان تنها یک سایت تولید کمپوست در سایت پسماند محمد آباد وجود دارد. روش دفع زائدات جامد شهری در اکثر شهرها به روش غیربهداشتی است و تنها در ۳۲ درصد شهرهای استان روش‌های دفن بهداشتی برای پسماندهای شهری به کار گرفته می‌شود.

در کنار پسماندهای شهری، آلاینده‌ها و پسماندهای صنعتی و عدم مدیریت آن‌ها برای بی‌خطرسازی فعالیت شهرها و شهرک‌های صنعتی، یکی از مشکلات اصلی محیط‌زیستی استان است که امکان تبدیل شدن به بحران را دارند.

گرچه در سال ۱۳۹۲ پسماندهای صنعتی استان به جایگاه پسماند صنعتی در جاده ساوه و یا اصفهان منتقل می‌شد اما بعضاً پسماندهای صنعتی به همراه پسماندهای عادی واحدهای صنعتی استان به جایگاه پسماند عادی منتقل می‌شد. به همین دلیل از سال ۱۳۹۴ پسماندهای صنعتی و ویژه در استان با حضور یک شرکت پیمانکار خصوصی حدود ۲۸ درصد پسماند ویژه صنعتی استان در سایت پسماند صنعتی استان واقع در سایت محمدآباد مدیریت می‌شود. سایت مذکور طی انجام مطالعات مکانیابی و امکان سنجی در سال ۱۳۸۰ برای دفع زباله‌های شهری - و نه صنعتی - طراحی گردید و در ادامه بدون انجام مطالعات زیست محیطی جهت دپوی موقت زباله واحدهای صنعتی استان در نظر گرفته شد. این سایت اکنون برای تکمیل ظرفیت خود ضایعات صنعتی سایر استانهای کشور - حدود ۱۳ واحد صنعتی از سایر استان‌ها - را دریافت می‌کند. این در حالی است که طبق مصوبه ۷۸/۱۰/۱۵ و مصوبه شماره ۲۴۹ مورخ ۸۲/۱۲/۲۷ شورایی عالی حفاظت محیط زیست مراکز دفن و بازیافت زباله مشمول مطالعات ارزیابی اثرات زیست محیطی (EIA) هستند. کارشناسان معتقدند به دلیل بالا بودن سطح آب زیرزمینی در منطقه (۱۵٫۶ متر، طبق مطالعات ارزیابی انجام شده در سال ۱۳۸۰)، سایت صنعتی مخاطرات بهداشتی و زیست محیطی بسیاری را به همراه خواهد داشت. این محل در عین حال پذیرای پسماند کشاورزی به ویژه ضایعات حاصل از واردات محصولات کشاورزی بوده و دستگاه زباله سوز (پیرولیز) موجود در منطقه تقریباً بلا استفاده بوده و استاندارد

بودن خروجی آن مورد تردید است.

آلاینده‌ها و پسماندهای صنعتی نه تنها کیفیت خاک استان را تحت‌الشعاع خود قرار داده است بلکه آب و هوای استان را نیز متاثر ساخته است. انتقال فاضلاب شهری الوند به تصفیه‌خانه شهر صنعتی البرز - دارای ۴۴۰ شرکت صنعتی بزرگ و ۳۲۰۰ واحد کارگاهی - و عدم تناسب حجم آب وارد شده با ظرفیت تصفیه‌خانه به خصوص در مواقع بارندگی‌ها، موجب سرریز شدن آب‌های آلوده به مواد شیمیایی به مزارع اطراف شهر صنعتی و همچنین نشت به سایر منابع آب منطقه شده است. در حالیکه طبق ماده ۲ آیین نامه جلوگیری از آلودگی آب کلیه واحدهای صنعتی باید سیستم تصفیه فاضلاب مستقل از شبکه فاضلاب شهری داشته باشند.

بعلاوه ۱۵ سال است که لجن حاصل از تصفیه در محوطه تصفیه خانه دیو می گردد و حالا با افزایش حجم لجن به ۴۰۰ هزار تن و سرازیر شدن شیرابه ناشی از آن به مزارع اطراف، مدیران شهری منطقه کبریت میان در حاشیه روستای ورس و شهر محمدیه را انتخاب و در مرحله اول حدود ۵۰ هزار تن از این لجن به منطقه مذکور انتقال یافت. این در حالی است که طبق بندهای ت و ج ماده ۲ قانون مدیریت پسماند، لجن صنعتی جزء پسماندهای صنعتی است و به دلیل غلظت بالای فلزات سنگین جزء پسماندهای ویژه تلقی می گردد لذا دفع آن نیازمند مطالعات دقیق زیست محیطی است. از طرف دیگر طبق ماده ۷ قانون مدیریت پسماند، مدیریت اجرایی پسماندهای صنعتی و ویژه بر عهده تولیدکننده خواهد بود، نه شهرداری ها و یا اداره حفاظت محیط زیست.

◆ آلودگی هوا

در استان قزوین ۵۰ درصد آلودگی‌ها ناشی از فعالیت ناوگان حمل و نقل، ۴۰ درصد فعالیت‌های صنعتی و کمتر از ۱۰ درصد مربوط به منازل و سیستم‌های گرمایشی است.

آلودگی هوا ناشی از آلاینده‌های صنعتی نیز هوای استان را تحت تأثیر قرار داده است. نیروگاه شهید رجایی که پیش از این با مصرف سالانه ۴۵۰ هزار تن mazot، نقش جدی آلودگی در هوای استان داشته، اکنون بنا بر آمارهای رسمی - که منتشر کرده است در سه ماهه اول سال ۱۳۹۵ تنها از سوخت گاز استفاده کرده است. با این حال برخی گزارش‌های غیررسمی از استفاده از mazot در کنار گاز در ۳ ماهه دوم سال حکایت دارند که نیازمند بررسی است.

سیمان آبیک نیز گرچه در حوزه استحفاظی استان البرز قرار دارد، مشکلات زیست محیطی فراوانی بویژه در آلودگی هوا در استان قزوین ایجاد کرده است. با توجه به قدیمی بودن فیلترهای این کارخانه و انتشار برخی اخبار مبنی نسبت مستقیم آلودگی ناشی از آن در شیوع سرطان ریه در منطقه، به‌روزرسانی این فیلترها از اهمیت فراوانی برخوردار است. سایر صنایع هم بدلیل هزینه سنگین الکتروفیلترها، شب‌ها برای صرفه‌جویی در مصرف برق بعضاً فیلترها را خاموش می‌کنند.

راهکارها

- ✓ احداث، تکمیل، اصلاح و بهبود فرایندهای تصفیه فاضلاب در تصفیه‌خانه‌های فاضلاب شهری
- ✓ الزام شرکت شهرک‌های صنعتی به احداث سیستم تصفیه برای تمامی شهرک‌های صنعتی و راهبری مطلوب آن
- ✓ الزام کارخانه سیمان آبیک به نوسازی و بهسازی سیستم فیلتراسیون کارخانه
- ✓ الزام شرکت آبفای شهری و شهر صنعتی البرز به تفکیک پساب شهر الوند و شهر صنعتی البرز
- ✓ الزام وزارت نیرو به مدیریت پساب تصفیه‌شده، تحویل و تعیین کاربری آن با استناد به ماده ۲۴ قانون توزیع عادلانه آب
- ✓ ممنوعیت استفاده از فاضلاب‌های تصفیه‌شده صنعتی در بخش کشاورزی
- ✓ تعیین سایت پسماند صنعتی استان
- ✓ الزام واحدهای تولیدی و صنعتی به اجرای بند «د» ماده ۴۵ که براساس آن تمام واحدهای تولیدی و صنایع موظف هستند تا «یک در هزار» از فروش خود را در حوزه محیط زیست هزینه کنند.

♦ بحران آب

بحران آب در قزوین به دو شکل آلودگی و کمبود آب مشهود است. دشت قزوین با وسعت ۴۴۳ هزار هکتار به دلیل داشتن زمین‌های وسیع و حاصلخیز به عنوان قطب کشاورزی کشور مطرح است. دو سوم از خاک این دشت حاصلخیز از نوع درجه ۱ و ۲ و مناسب فعالیت کشاورزی است. برداشت غیر مجاز و بیش از ظرفیت آب‌های زیر زمینی و خشک شدن دو سرشاخه مهم آبخوان دشت یعنی ابهررود و خروود منابع آب استان را به مرز بحرانی تقلیل داده است. به‌گونه‌ای که منابع رسمی از اضافه برداشت ۸۰۰ میلیون مترمکعب آب در استان خبر می‌دهند. با توجه به اینکه آب مورد نیاز بخش قابل توجهی از اراضی کشاورزی

استان (بیش از ۶۰ هزار هکتار با ۳۰ هزار بهره‌بردار)، از طریق آب سد طالقان تأمین می‌شود، کاهش ذخیره این سد در سال جاری و انتقال بخشی از آب آن به تهران، نگرانی جدی کشاورزان را در پی داشته است. هم اکنون ۵ درصد آب استان در بخش شرب مصرف می‌شود که شائبه آب‌فروشی مخفیانه توسط شرکت‌های آب و فاضلاب به صنایع را تقویت میکند.

دشت قزوین در طول تاریخ همواره با مشکل کم‌آبی مواجه بوده و به همین دلیل در محدوده ممنوعه وزارت نیرو قرار دارد. (بیش از ۷۰ درصد استان در محدوده ممنوعه قرار دارد.) با این حال هم اکنون ۱۱۸۸ چاه فرم ۱ (دارای مجوز با استناد به قانون اعطای پروانه به چاه‌های فاقد مجوز حفر شده پیش از سال ۸۶) و ۱۷۰۲ چاه فرم ۵ در آن وجود دارد که ۸۳ درصد آن‌ها در محدوده ممنوعه قرار گرفته است. برداشت بیش از حد از منابع آب زیرزمینی موجب افت سطح آب‌های زیرزمینی تا ۱,۵ متر و فرونشست ۲۴ سانتی متری زمین در برخی نقاط از جمله عصمت‌آباد شده است. این پدیده اثرات منفی بزرگی بر منابع آب و محیط‌های وابسته در دشت بزرگ قزوین گذاشته که در برخی سال‌ها خسارات جبران ناپذیری را سبب شده است. تالاب‌ها خاصه تالاب یعقوب‌آباد (آبیک) و اراضی خیس آبدار دشت شوره زار که یکی از نمادهای پویایی زیست محیطی و تنوع زیستی دشت بزرگ قزوین بوده نیز در اثر پدیده‌های یاد شده تقریباً از دست رفته است. استان قزوین هرچند بر اساس تعریف تالاب از نظر کنوانسیون رامسر، دارای تالاب‌های متعددی است اما هیچ یک از آن‌ها جزو تالاب‌های بااهمیت بین‌المللی محسوب نمی‌شوند و مشمول مقررات کنوانسیون رامسر قرار نمی‌گیرند. عمده ترین تالاب‌های استان که جزو سایت‌های سرشماری پرندگان مهاجر آبی و کنارآبی استان نیز هستند عبارتند از: دریاچه اوان، دریاچه سد منجیل، رودخانه خررود در محدوده دشت الله‌آباد، رودخانه شهرآباد و تالاب فصلی یعقوب‌آباد در دشت الله‌آباد و همچنین رودخانه شاهرود حدفاصل رجایی دشت و بهرام‌آباد. این تالاب‌ها در معرض فشارهایی نظیر خشکسالی، احداث سازه‌های آبی در بالادست سدها، کاهش آب ورودی به تالاب‌ها از منابع آب بالادست، عدم رعایت حقابه، اجرای طرح‌های توسعه‌ای و زیر بنایی بزرگ مثل راه سازی، ورود انواع آلاینده‌های بیولوژیکی، شیمیایی و فیزیکی کشاورزی، شهری و صنعتی و رسوبات ناشی از فرسایش خاک بالادست و تغییر کاربری اراضی قرار دارند. شاید به همین دلیل معروف است که می‌گویند: «تالاب‌ها آئینه تمام نمای عملکرد ما در حوضه‌های آبخیز هستند». هم اکنون تالاب واقع در منطقه شکار تیر اندازی ممنوع الله‌آباد که یکی از جاذبه‌های گردشگری

استان نیز هست به میزان ۵۰۰ هکتار خشک شده و در حال تبدیل شدن به یکی از کانون‌های گرد و غبار در منطقه است.

بنابر گزارش‌های محلی و مطالعات صورت گرفته در دانشگاه بین‌المللی قزوین، پسماندهای صنعتی کیفیت و سلامت آب و خاک بسیاری از مناطق استان را تحت‌الشعاع قرار داده و احتمال یک فاجعه محیط‌زیستی در استان دور از انتظار نیست. خروجی فاضلاب تصفیه‌خانه شریف آباد غیراستاندارد است و برای آبیاری مزارع مورد استفاد قرار می‌گیرد. نفوذ شیرابه‌های حاصل از پسماند شهر صنعتی لیا به آب‌های زیرزمینی و آب‌های سطحی مورد استفاده در کشاورزی بسیار جدی است. آبیاری مزارع ذرت شهرستان البرز نیز با فاضلاب خام صورت می‌گیرد. بنا بر گزارش غیررسمی اداره کشاورزی، غلظت کادمیوم در این ذرت که به برخی شرکت‌های روغن‌کشی ارسال می‌گردد 100 kg/mg می‌باشد؛ که با توجه به خاصیت سرطان‌زایی کادمیوم نیازمند به بررسی و اقدام عاجل است. هم اکنون برخی چاه‌های آب شرب شهر قزوین و همچنین ۴ روستا بدلیل غلظت بالای نیترات و فلزات سنگین بسته شده اند و تنها در برخی ماه‌های گرم سال بدلیل کمبود آب به شبکه آب شرب متصل می‌شوند.

راهکارها

- ✓ کنترل، نظارت و مسلوب‌المنفعه کردن چاه‌های آب فاقد پروانه بهره‌برداری
- ✓ تعیین و تامین حق آبه تالاب‌ها توسط وزارت نیرو و سازمان حفاظت از محیط زیست
- ✓ توسعه طبیعت‌گردی در تالاب‌های استان
- ✓ اجرای مفاد مواد ۱۹۱ و ۱۸۷ قانون برنامه پنجم در خصوص مدیریت زیست بومی در تالاب‌های کشور و تدوین آئین نامه تبصره ۲ ماده ۱۶ قانون حفاظت و بهسازی محیط زیست در خصوص نحوه واگذاری منافع تالاب‌ها به مردم

♦ تخریب منابع طبیعی و باغستان شهر قزوین

باغستان شهر قزوین که قدمت باغ‌های آن تا دوران ساسانی تخمین زده می‌شود، علاوه بر اهمیت زیست محیطی، از حیث تاریخی نیز دارای ارزش و اهمیت بوده و میتوان آن را یکی از مهمترین میراث‌های طبیعی-تاریخی استان و حتی کشور به شمار آورد. قرارگیری این باغ‌ها در محدوده‌ی شهری و پیوستگی آن با هویت و محیط زیست شهری، ویژگی‌های خاصی به آن بخشیده است. با این وجود در سال‌های

اخیر، خشکسالی‌های گسترده موجب تخریب بخش‌های زیادی از آن شده و از سوی دیگر، تجاوز ساخت و سازهای جدید به حریم باغات یا درون آن‌ها، که در بعضی موارد با مشارکت نهادهای دولتی و عمومی صورت پذیرفته، آسیب‌های جدی ای را به آن‌ها وارد نموده است. مالکیت خصوصی باغستان‌های قزوین، ظرفیت مناسبی برای احیای کاربری‌ها و ایجاد زمینه‌ی مشارکت مردمی برای حفظ و احیای آن فراهم کرده می‌نماید.

شهر قزوین از سال ۱۳۶۹ به بعد فاقد طرح جدید شهری است. در نتیجه‌ی عدم برنامه محوری در این استان، تخریب منابع طبیعی و میراث فرهنگی در بسیاری از نقاط استان به وضوح مشاهده می‌شود. احداث پل‌های قدس، حافظ، امام رضا و خلیج فارس از جمله اقدامات عمرانی بدون مطالعه و فاقد توجه در شهر قزوین است که منجر به تخریب مستقیم بخش‌هایی از باغستان سنتی قزوین و تغییر کاربری بخش‌های دیگری از آن شده است.

احداث ایستگاه میانی حمل زباله در مرغوبترین زمین‌های زراعی و در جوار آبادترین بخش باغستان از آخرین تصمیمات مسئولین شهری و استانی در قزوین است که اجرای آن آغازی بر نابودی کامل باغستان خواهد بود. مکان کنونی ایستگاه میانی زباله در جنب بهشت حسینی در کمربندی جنوبی قزوین واقع شده است و شهرداری اعلام کرده برای احداث پارکینگ در جوار آرامستان، قصد انتقال این ایستگاه را به حریم باغستان دارد. این در حالی است که تنها کاربرد دو طبقه شدن کمربندی جنوبی شهر و پل امام رضا(ع) که آرامستان در حاشیه‌ی آن قرار دارد، ایجاد پارکینگ است. بر طبق مشاهدات محلی آرامستان در حال حاضر شامل قبور چهار طبقه است که هر طبقه به قیمت گزافی به فروش می‌رسد.

زمین جانمایی شده کاربری زراعی دارد و از مرغوب‌ترین زمین‌های کشاورزی استان محسوب می‌شود. شهرداری تقاضای تغییر کاربری ۲,۹ هکتار از این زمین را برای احداث ایستگاه داده است اما پس از اعتراض تشکل‌های مردم نهاد، سازمان پسماند در شبکه‌های مجازی اعلام کرده تنها نیم هکتار از زمین برای ایستگاه و باقی آن تبدیل به فضای سبز خواهد شود.

براساس نظر کارشناسان با توجه به موقعیت سایت، احتمال ورود شیرابه زباله به کانال آب وجود دارد. بعلاوه باغستان در زمره آثار ثبت‌شده ملی است که در فهرست ثبت جهانی قرار دارد. احداث ایستگاه میانی زباله به این منظر فرهنگی آسیب رسانده و مخل ثبت جهانی اثر خواهد شد. از طرف دیگر باغستان

سپر دفاعی منطقه در برابر ریزگردها و آلاینده‌ها و کمربند سبز و ریه تنفسی شهر قزوین است که تغییر کاربری‌ها برای اجرای پروژه‌های عمرانی و خدماتی در شرق و غرب آن، موجب رهاسدن باغ‌های اطراف و قطع راه آبرسانی به بسیاری از باغات و در نهایت تخریب بخش عمده‌ای از باغ‌ها شده است. در حال حاضر قیمت هر متر مربع زمین باغستان ۱۵ تا ۲۰ هزار تومان است که پس از تغییر کاربری و ضمیمه شدن به محدوده‌ی قانونی، به حداقل ۲ میلیون تومان افزایش خواهد یافت که همین امر انگیزه‌های اقتصادی مسئولین شهری را در جهت تغییر کاربری این میراث تاریخی تقویت نموده است. بنا بر بررسی‌های مقدماتی صورت گرفته آرایش نیروهای درون استانی در جهت حفظ این میراث تاریخی - طبیعی نیست و همین امر ورود مقام‌های ارشد دولتی به موضوع، در سطح ریاست محترم جمهور و یا معاون اول ایشان را جهت محافظت از این میراث، لازم و ضروری می‌نماید.

منطقه حفاظت شده باشگل نیز با وسعتی در حدود ۲۵۱۹۸ هکتار در شمال غرب تاکستان به عنوان تنها منطقه حفاظت شده استان قزوین از ارزش‌های اکولوژیکی منحصر به فرد، نظیر ذخیره گاه ژنتیکی گیاهی و جانوری و اکوتوریسم برخوردار بوده و نزدیکی این منطقه به شهرستان تاکستان و دسترسی آسان به آن حتی از مرکز استان این منطقه را در موقعیت ممتازی قرار داده است و از طرفی چرای بی رویه دام، تغییر کاربری اراضی و همچنین شکار غیر مجاز و ذینفع نبودن جوامع محلی بعنوان مهمترین عوامل تخریب منطقه محسوب می‌شوند.

راهکارها

- ✓ تهیه طرح جامع حفاظت از باغستان با مشارکت تمامی ذی‌نفعان
- ✓ ثبت جهانی باغستان قزوین و ممنوعیت هرگونه اقدامی که به نوعی باغستان را به عنوان یک میراث تاریخی و طبیعی در معرض خطر قرار دهد.
- ✓ ارزیابی احداث پل امام رضا از حیث اثرگذاری مخرب بر باغستان و پیش‌بینی راهکارهایی برای کنترل این اثرات
- ✓ برنامه‌ریزی و اشاعه‌ی گردشگری بر مبنای ظرفیت‌های طبیعی و تاریخی باغات
- ✓ تعیین حریم و محدوده‌ی باغات و حفاظت از آنها
- ✓ انجام مطالعات مکان‌یابی ایستگاه میانی حمل‌ونقل برای انتقال آن به یکی از شوره‌زارهای نزدیک

به مکان کنونی

✓ حمایت از طرح توانمندسازی جوامع محلی منطقه حفاظت شده باشگل

◆ بازخورد مصوبات سفر با توجه به چالش‌های شناسایی شده

نگاهی به مصوبات سفر ریاست محترم جمهور به قزوین در بخش آب و محیط زیست استان نشان می‌دهد برخی پروژه‌های تفاهم‌شده در این سفر از جمله ارتقاء تصفیه‌خانه شهرستان‌های قزوین و تاکستان و همچنین کمک به تکمیل تصفیه‌خانه فاضلاب شهرهای آبگرم و محمودآباد و مقابله با بیابان‌زایی منطبق بر نیازهای اساسی استان و در جهت تخفیف مسائل و چالش‌های شناسایی شده استان در حوزه محیط زیست می‌باشد. با این حال برخی طرح‌ها بدون توجه به تجربه منفی آن‌ها در سایر استان‌ها در میان پروژه‌های استان قرار گرفته‌اند. مطالعات نشان می‌دهند حمایت از آبیاری تحت فشار برای حل بحران آبخوان‌های کشور با توجه صرفه‌جویی آب قابل قبول نیست و این روش‌ها نمی‌توانند به کاهش میزان مصرف آب کمکی کنند. همچنین برطبق نظر کارشناسان محلی دو سد بالاخانلو و نهب در مناطقی خشک از استان احداث شده‌اند که اساساً آبی برای مهارکردن وجود ندارد. کارشناسان آب منطقه‌ای نیز علی‌رغم تأیید این مساله، علت احداث سد را مهار سیلاب‌های احتمالی آتی عنوان می‌کنند. بعلاوه کمک به بوستان ملی باراجین و دهکده طبیعت در حالی در فهرست پروژه‌های تفاهم‌شده استان قرار گرفته است که در محدوده شهر قزوین باغستان ارزشمندی وجود دارد که بخشی از هویت تاریخی آن محسوب می‌شود و در معرض خطر تخریب، تغییر کاربری و دست‌اندازی افراد حقیقی و حقوقی قرار دارد و حفاظت از آن به لحاظ معیارهای زیست محیطی نسبت به بوستان دست‌کاشت باراجین از اولویت بیشتری برخوردار است.

احداث بخش دوم راه اصلی قزوین - الموت - تنکابن نیز علی‌رغم مخالفت سازمان جهاد کشاورزی استان، اداره کل میراث فرهنگی و گردشگری استان و همچنین وزارت راه و شهرسازی، بدلیل پیگیری‌های مکرر استانداری قزوین در لیست پروژه‌های تفاهم‌شده سفر اخیر قرار گرفته است که در صورت امکان جهت جلوگیری از اثرات مخرب آن می‌بایست مورد بازنگری قرار گیرد.

همچنین در سفر اخیر ریاست محترم جمهور، افتتاح برخی پروژه‌ها از قبیل پروژه پل قدس، تناسبی با چالش‌های محیط زیستی شناسایی شده نداشته و با اثرگذاری مخرب بر باغستان قزوین، می‌تواند برخی چالش‌های زیست محیطی استان در زمینه باغستان قزوین را تشدید نماید.

۳. حوزه سیاست اقتصادی، صنعتی و گردشگری

استان قزوین به دلیل مجاورت و نزدیکی با استان تهران و به‌منظور جلوگیری از تمرکز بیشتر صنایع و کاهش بار صنعتی این شهر و ارتباط بین قطب‌ها و محورهای توسعه (اصفهان، تبریز، تهران، اهواز) از پتانسیل‌های اقتصادی ویژه‌ای برخوردار است. بررسی وضعیت اقتصادی استان قزوین حاکی از آن است که در سال ۱۳۹۳ نرخ مشارکت اقتصادی این استان، ۳۸/۲ درصد بوده است که شهرستان‌های آبیک، تاکستان و قزوین بالاترین نرخ مشارکت اقتصادی استان را به خود اختصاص داده‌اند. همچنین بررسی‌ها نشان می‌دهد، در سال ۱۳۹۳، نرخ بیکاری این استان ۹/۲ درصد بوده است که دو درصد پایین‌تر از میانگین کشوری در سال مذکور بوده است. البته با توجه به ظرفیت بالای قزوین در کشاورزی و صنعت این نرخ نسبتاً بالا به نظر می‌رسد. ازجمله عوامل دخیل در این موضوع می‌توان به مهاجرپذیر بودن استان به دلیل ساختار صنعتی استان اشاره کرد. همچنین تعدد مهاجران افغانستانی در این استان به بیکاری دامن زده است. وجود شهرک‌های صنعتی متعدد، شهرک‌های کارگر نشین و ظرفیت‌های استان در صنعت، ازجمله فرصت‌ها و تهدیدهای است که توجه به آن ضروری است.

استان قزوین رتبه ۱۱ در تولید سرانه، رتبه ۱۸ در ارزش‌افزوده بخش کشاورزی، رتبه ۱۴ در درآمدهای استانی، رتبه ۱۶ در ارزش‌افزوده بخش صنعت و رتبه ۱۹ در محصول ناخالص منطقه‌ای را به خود اختصاص داده است. همچنین استان قزوین ۴/۵ درصد از کل کارگاه‌های صنعتی کشور را دارا بوده و حدود ۷/۳ درصد از کارگاه‌های صنعتی بالای ۱۰۰ نفر کارگر و ۵/۴ درصد از کل شاغلان بخش صنعت کشور را به خود اختصاص داده است. در استان قزوین ۳۹۰۰ فقره واحد صنعتی دارای پروانه بهره‌برداری با ظرفیت اشتغال ۱۳۴ هزار نفر ثبت رسیده است. از این تعداد واحد ۶۳۴ واحد دارای پروانه بهره‌برداری و ۴۹۰ طرح در ۹ شهرک و ۶ ناحیه صنعتی استان مستقر هستند.

بر اساس نتایج طرح آمارگیری از معادن فعال استان در سال ۱۳۹۲ تعداد ۱۴۲ معدن در حال بهره‌برداری در استان وجود داشته است که در مجموع منجر به اشتغال ۶۶۲ نفر شده است. در همین سال ارزش تولیدات معادن بالغ بر ۲۹۸ میلیارد ریال و ارزش حاصل از فعالیت این معادن حدود ۲۲۲ میلیارد ریال بوده است. در سال ۱۳۹۲ از مجموع ۴۳ میلیارد ریال سرمایه‌گذاری حدود ۸۲ درصد مربوط به ماشین‌آلات و وسایل کار بادوام و تجهیزات اداری و ۳/۲ درصد مربوط به اکتشاف بوده است.

استان قزوین ظرفیت بسیار بالایی در بعد گردشگری دارد. این استان علاوه بر جاذبه‌های طبیعی متنوع همچون چشمه‌های آبگرم، ۲ هزار و ۵۰۰ اثر مذهبی، تاریخی و طبیعی شناسایی شده و هزار و ۲۵۴ اثر ثبت شده، ۱۱ درصد بناهای تاریخی کشور را در خود جای داده است که این آمار حاکی از ظرفیت بالای این استان برای جذب گردشگر است. اما با وجود این ظرفیت بالا، قزوین نتوانسته بهره‌برداری مناسبی از حوزه گردشگری داشته باشد.

وضعیت شاخص‌های کلیدی حوزه اقتصاد، صنعت و گردشگری

رتبه استان در بخش‌های مختلف	رتبه ۱۱ در تولید سرانه، رتبه ۱۸ در ارزش افزوده بخش کشاورزی، رتبه ۱۴ در درآمدهای استانی، رتبه ۱۶ در ارزش افزوده بخش صنعت رتبه ۱۹ در محصول ناخالص منطقه‌ای رتبه ۲۳ اشتغال در بخش کشاورزی رتبه ۱۴ اشتغال در بخش صنعت و معدن رتبه ۲۷ اشتغال در بخش ساختمان رتبه ۲۲ اشتغال در بخش خدمات
نرخ مشارکت اقتصادی	رتبه سوم در مشارکت اقتصادی با ۴۰/۸ درصد در سال ۱۳۹۳ (میانگین کشوری ۲,۳۸ درصد)
نرخ بیکاری	۹/۲ درصد در سال ۱۳۹۳ (نرخ کشوری ۱۱ درصد)
تعداد شهرک‌ها و نواحی صنعتی	۱۹ شهرک و ناحیه صنعتی (۹ شهرک، ۶ ناحیه صنعتی و ۴ شهرک صنعتی خصوصی) ۱۷۴۴ فاز عملیاتی و ۸۶۰ هکتار زمین واگذار شده در شهرک‌ها و نواحی صنعتی در استان ۱۲۳۰ واحد صنعتی با اشتغال ۲۳۰۰۰ نفر
پتانسیل‌های معدنی	۱۷۰ واحد معدنی با ۱۱۵ واحد در حال بهره برداری در سال ۱۳۹۲ و اشتغال ۶۶۲ نفر
گردشگری	۱۱ درصد بناهای تاریخی کشور رتبه ۱۰ گردشگری در کشور ۲۵۰۰ اثر مذهبی، تاریخی و طبیعی شناسایی شده ۱۲۵۴ اثر ثبت شده (۱۱۳۰ اثر تپه باستانی) وجود ۲۶۱۲۵ هکتار منطقه حفاظت شده با قابلیت جذب اکوتوریسم ۱۷ چشمه آبگرم زیرساخت: ۱۲ هتل، ۱۴ مهمان پذیر، ۵۱ خانه مسافر، ۳ اقامتگاه بوم گردی، ۶۴ رستوران بین راهی، ۱۳ سفره خانه، ۲۴ مجتمع گردشگری و ۴۳ دفتر خدمات مسافرتی

چالش‌ها، علل و راهکارها

۱. صنعت

♦ رکود و تنگناهای مالی

کمبود سرمایه و مشکلات مالی یکی از معضلات واحدهای صنعتی استان قزوین است. در طی بررسی‌های انجام‌شده عواملی همچون طولانی بودن زمان اخذ مجوز، اعمال فشارهای غیراصولی، واردات محصولات، تغییر در قوانین، اظهارنظرهای غیرمسئولانه برخی مسئولان مربوط و غیر مربوط و عدم انجام بازاریابی مناسب جهت فروش و صدور محصولات صنعتی، به مشکلات استان در زمینه کمبود سرمایه‌گذاری و مشکلات مالی دامن زده است. در حال حاضر ۵۰۰ واحد نیمه فعال و راکد در استان قزوین شناسایی شده که ۲۲۰ واحد متعلق به شهرستان قزوین، ۱۰۵ واحد در شهرستان البرز، ۵۰ واحد در شهرستان آبیک، ۳۰ واحد نیز در شهرستان آوج، ۸۵ واحد در شهرستان بوئین‌زهرا و ۱۱۰ واحد در شهرستان تاکستان است. تاکنون ۲۶۴ واحد صنعتی استان در سامانه بهین‌یاب مصوب گرفته‌اند که از این تعداد ۲۰ واحد صنعتی احیا و بازگردانده شده است.

راهکارها

✓ با توجه به پتانسیل واحدهای صنعتی استان در زمینه تورهای صنعتی و امکان استفاده سالانه هر واحد صنعتی از تسهیلات و حمایت‌های تورهای صنعتی پیشنهاد می‌گردد، تورهای صنعتی همراه با اساتید دانشگاهی و متخصصین فن همراه به‌منظور تجزیه و تحلیل و تبیین عوامل موفقیت واحدهای صنعتی انتخاب‌شده باشند که این موضوع می‌تواند به شناخت واحدها، آشنایی با مسائل و مشکلات و حل آن‌ها کمک نماید.

✓ تشویق واحدهای صنعتی به تولید محصولات دانش‌بنیان و استفاده از تسهیلات صندوق نوآوری و شکوفایی

✓ همکاری بیشتر بانک‌ها در زمینه پذیرفتن وثیقه از واحدهای تولیدی و پرداخت تسهیلات به واحدهای تولیدی با توجه به آمایش سرزمین و اجتناب از سلیقه‌ای عمل کردن بانک‌ها

✓ برپایی نمایشگاه‌ها برای جذب سرمایه‌گذار خارجی به‌منظور ارتقای تکنولوژی واحدهای موجود و

سرمایه‌گذاری در عرصه‌هایی که استان مزیت نسبی و رقابتی دارد

- ✓ ایجاد صندوق حمایت از سرمایه‌گذاری صنایع کوچک جهت کاهش مشکلات واحدهای کوچک.
- ✓ ایجاد اکیپ‌های حقوقی برای نظارت دقیق بر فعالیت بخش صنعت و توسعه مبادی قانونی و کمک جهت توسعه و ارتقاء آموزش دوره‌های مختلف مدیریتی، مالی، مشاوره حقوقی و...
- ✓ استقرار مراکز تحقیق و توسعه در دانشگاه‌ها به منظور کاهش هزینه‌های پژوهش

♦ جانمایی نادرست شهرک‌های صنعتی

استان قزوین به علت نزدیکی به استان تهران و برخورداری از معافیت‌های قانون ۱۲۰ کیلومتری شعاع تهران، محبوبیت ویژه‌ای برای سرمایه‌گذاران دارد. این امر باعث تلاش هرچه بیشتر برای احداث شهرک‌ها و ناحیه‌های صنعتی بدون در نظر گرفتن مکان‌یابی اصولی شده است و زمین‌های حاصلخیز و مناسب برای کشاورزی و نواحی مناسب برای گسترش شهری تبدیل به شهرک‌های صنعتی شده‌اند. برای مثال واگذاری زمین در بالادست آزادراه تهران-قزوین برای ساخت شهرک کاسپین یکی از موارد نادرست در تخصیص زمین برای بخش صنعت بوده است. این امر باعث بحران‌های زیست‌محیطی فراوان در استان نیز گشته است. مکان‌یابی اصولی صنایع به‌منظور پیشگیری از بحران‌های زیست‌محیطی محتمل و همچنین استفاده شایسته و پایدار از جمیع امکانات پهنه سرزمین موضوع بسیار مهمی در استان قزوین است. نبود طرح جامع آمایش و نقشه راه استان در بخش‌های مختلف اقتصادی موجب شده تا مدیران بنا بر علایق شخصی خود یا مشاورانشان اقدام به برنامه‌ریزی در حمایت از بخشی خاص در اقتصاد نمایند. نکته قابل توجه در این رابطه وجود شهرک‌هایی مانند آوج، حکیمیه، شال و اسفرورین با تنها چند واحد صنعتی مستقر در این استان است.

راهکارها

- ✓ پیشنهاد می‌گردد آمایش صنعتی در استان در جهت بهبود محیط‌زیست و توسعه صنایع استان و رشد اصولی و منطقی مناطق شهری و روستایی تهیه گردد. همچنین لازم است در این آمایش به تعیین ظرفیت برد(قابل تحمل) پهنه‌های شناسایی‌شده برای استقرار صنایع و تعیین نوع و گروه‌های صنایع قابل استقرار با توجه به ظرفیت قابل تحمل محیط‌زیست و ویژگی‌های پهنه‌های شناسایی‌شده، پرداخته شود. درنهایت انجام آمایش صنعتی استان‌های کشور به‌صورت یکجا، بعد از انجام طرح‌های آمایش استان‌ها با تأکید بیشتر بر نواحی مرزی استانی، زیرا که احتمال تأثیر مشخصه‌های اکولوژیک و بخصوص اقتصادی-

اجتماعی استان‌ها بر هم وجود دارد.

- ✓ مکان‌گزینی کارخانه‌ها در شهرک‌های صنعتی به صورتی که باهم همکاری و مساعی داشته باشند.
- این امر به همزیستی سودمند صنایع با یکدیگر و سرویس‌دهی بهتر کمک خواهد کرد.
- ✓ تهیه گزارش ارزیابی اثرات زیست‌محیطی (EIA) برای شهرک‌های صنعتی بزرگ‌مقیاس برای جلوگیری از خسارات و زیان‌های ناشی از استقرار صنایع سنگین.
- ✓ مهار و سازمان‌دهی رشد بی‌رویه و شتابان منطقه شهری قزوین، محدود نمودن توسعه صنعتی آن به صنایع استراتژیک و صنایع Hi-Tech و پرهیز از ایجاد و گسترش واحدهای تولیدی بزرگ‌مقیاس و شهرک‌های صنعتی در این منطقه و هدایت آن‌ها به دیگر مراکز مستعد استان

۲. گردشگری

با توجه به گسترش صنعت توریست و اهمیت زیاد آن در تأمین نیازهای اقتصادی، این صنعت در رأس برنامه‌های توسعه اقتصادی اکثر استان‌ها قرار گرفته است. شهر قزوین در دوره صفوی به‌عنوان پایتخت برگزیده شد، به همین دلیل از جاذبه‌های گردشگری فراوانی برخوردار است. اما علیرغم وجود پتانسیل‌های مناسب گردشگری به دلیل نبود زیرساخت‌های مناسب گردشگری و محرومیت نسبی آن شاهد فقدان برنامه‌ریزی در صنعت گردشگری هستیم و ضریب ماندگاری اقامت مسافران و گردشگران در استان نیم‌روز است. به نظر می‌رسد که بافت‌های تاریخی شهر قزوین توانایی لازم را در جذب توریست دارا است و همچنین با سرمایه‌گذاری در بافت‌های تاریخی و زیرساخت‌های شهر قزوین در جهت مرمت و بازسازی می‌توان نقش چشمگیری در جذب توریست داشته باشد. کمبود زیرساخت‌ها یکی از مشکلات قزوین در توسعه گردشگری است. استان قزوین با داشتن ظرفیت‌های بسیار ارزشمند در حوزه گردشگری و بناهای تاریخی و جاذبه‌ها و چشم‌اندازهای طبیعی می‌تواند سهم قابل توجهی از درآمد و سهم اقتصادی گردشگری داخلی و خارجی را به خود اختصاص دهد، اما به دلیل نداشتن هتل‌هایی متناسب با نیاز روز گردشگران با چالش روبروست. در حال حاضر در استان ۱۲ هتل وجود دارد که جوابگوی نیازها نیست. همچنین با توجه به حجم بالای درخواست ایجاد هتل و هتل آپارتمان به‌روزرسانی ضوابط معماری و ساختمانی تهیه‌شده امری ضروری است. در حال حاضر عدم وجود قوانین و ضوابط معماری مدون در خصوص ایجاد تأسیسات گردشگری همچون پانسیون، تأسیسات ساحلی، تأسیسات حمام‌های آب‌معدنی، مجتمع‌های

سیاحتی و تفریحی و ... باعث به وجود آمدن مشکلاتی در زمینه شهری شده است. از دیگر مواردی که سد راه سرمایه‌گذاران استان در زمینه گردشگری است می‌توان به عدم وجود تسهیلات بانکی بیش از ۱۰ میلیارد ریال جهت اعطا به سرمایه‌گذاران بخش خصوصی تأسیسات گردشگری اشاره کرد و همچنین این امر موجب تعلیق عملیات ساختمانی پروژه‌های سرمایه‌گذاری در حال احداث گردیده و کلیه پروژه‌ها را به پروژه‌های نیمه‌تمام تبدیل نموده است. از طرفی عدم پایبندی اجرای ماده ۱۲ آیین‌نامه قانون توسعه صنعت ایرانگردی و جهانگردی توسط شهرداری استان در راستای محاسبه نرخ عوارض و هزینه‌ها بر اساس تعرفه صنعتی، موجب به‌صرفه نبودن اجرای پروژه‌های گردشگری به دلیل بالا بودن میزان عوارض شهرداری شده است. از دیگر مشکلات زیرساخت این حوزه می‌توان به مشکل تخصیص آب اشاره کرد. در کمیون تخصیص آب این استان به کلیه پروژه‌های تأسیسات گردشگری اعم از رستوران تک‌واحدی مجتمع تفریحی و توریستی هتل آپارتمان هتل ۵ ستاره که هریک دارای زبر بنای خاص خود هستند حداکثر ۲۵ مترمکعب آب در شبانه‌روز تعلق می‌گیرد که این امر موجب مشکلاتی در آینده پروژه‌های کلان خواهد شد. در استان قزوین تنها ۳ اقامتگاه بوم‌گردی وجود دارد که با توجه به پتانسیل‌های استان تقاضا برای احداث این اقامتگاه‌ها افزایش پیدا کرده است. با این حال استان با مشکل در نحوی اجرای دستورالعمل اقامتگاه‌های بوم‌گردی روبه‌رو است. ابلاغ شیوه‌نامه اجرای اماکن اقامتی خصوصی و استیجاری «اماکن اقامتی موقت» و همچنین مصوبه هیئت‌وزیران به شماره ۳۰۶۶۱/ت ه مورخ ۹۲/۲/۱۵ در خصوص خانه‌های روستایی گردشگری و نیز دستورالعمل احداث بهره‌برداری از اقامتگاه‌های بوم‌گردی ابهاماتی در خصوص اجرای این سه دستورالعمل و تفاوت آن با یکدیگر به وجود آورده خصوصاً اینکه خانه‌های روستایی گردشگری دارای مصوب هیئت‌وزیران بوده ولی تاکنون دستورالعملی به‌منظور اجرایی نمودن این آیین‌نامه به استان‌ها ابلاغ نگردیده است و این در حالی است که دو دستورالعمل اماکن موقت و اقامتگاه‌های بوم‌گردی که به استان‌ها ابلاغ شده فاقد مصوب هیئت‌وزیران بوده و طی نامه اداری از سوی معاونت گردشگری سازمان به استان‌ها ابلاغ گردیده است و ارجحیت این سه دستورالعمل نسبت به یکدیگر برای ادارات استانی مشخص نیست. امروزه، صنعت گردشگری بسیاری از تقاضاهای (ملی و فراملی) خود را از طریق تبلیغات هدفمند، شناخت بازارهای توانمند و معرفی مقاصد خود به‌عنوان یک منطقه جذاب کسب می‌نماید. شهرستان قزوین نیز به دلیل سابقه طولانی در تاریخ جوامع بشری و برخورداری از جاذبه‌های فراوان تاریخی و طبیعی، می‌تواند

سهم بسزایی را از این بازار پویا و در حال رشد نصیب خود گرداند. اما ناشناخته ماندن آثار و یادمان‌های تاریخی و باستانی استان قزوین و عدم وجود علائمی دال بر معرفی جاذبه‌های طبیعی یادمان‌های تاریخی و سایر مراکز جذب گردشگر در جاده‌ها و راه‌های ارتباطی از دیگر دلایل ناکامی این استان در جذب توریسم است.

راهکارها

- ✓ تهیه بانک اطلاعاتی قوی از تمامی آثار و بناهای قزوین، شناسایی مشکلات هر یک و سعی در مرمت اصولی آن‌ها
- ✓ ایجاد اطلس گردشگری و معرفی درست آثار و رویدادهای مربوط به صنعت گردشگری استان، در داخل و خارج کشور
- ✓ ارتقاء وضعیت راه‌های روستایی
- ✓ معرفی صنعت گردشگری روستایی به روستاییان و آگاه کردن آنان از پتانسیل‌های موجود در این زمینه و آموزش به آنان برای استفاده از این پتانسیل‌ها
- ✓ تشویق بخش خصوصی به ساخت و تجهیز مجموعه‌های اقامتی-رفاهی بین‌راهی متناسب با شرایط طبیعی ناحیه
- ✓ به‌روزرسانی ضوابط معماری و ساختمانی هتل، هتل آپارتمان و ... به‌ویژه اضافه نمودن ضوابطی در خصوص تأسیسات و تجهیزات هتل‌های یک تا پنج ستاره و همچنین تدوین ضوابطی جهت احداث تأسیسات ساحلی، تأسیسات حمام‌های آب‌معدنی، مجتمع‌های سیاحتی و تفریحی داخل و حریم شهرها
- ✓ تخصیص آب به انواع مختلف تأسیسات گردشگری برحسب محاسبات صورت گرفته در زمینه میزان آب موردنیاز پروژه صورت گیرد
- ✓ پرهیز از تغییر مکرر فرایند صدور موافقت‌نامه تأسیس مناطق نمونه گردشگری
- ✓ ارسال شیوه‌نامه اجرایی اقامتگاه‌های بوم گردی و مسافر-کاشانه به استان‌ها
- ✓ تلاش در جهت تأسیس و راه‌اندازی سمن‌ها و اتحادیه‌های صنفی صنایع‌دستی
- ✓ تهیه طرح جامع شهر و پس از آن تهیه طرح جامع گردشگری استان

❖ بازخورد مصوبات سفر با توجه به چالش‌های شناسایی شده

با توجه به مصوبات سفر ریاست محترم جمهور به استان قزوین، از بین پروژه‌های مصوب شده، پروژه‌های «ساماندهی و تعمیر بناهای مهم و تاریخی استان قزوین شامل مرمت و ساماندهی و احیای مجموعه مسجد عتیق، امامزاده یحیی، دولتخانه صفویه و قلعه‌های الموت»، «کمک به زیرساخت مسکن مهر شهرک مهرگان قزوین شامل احداث تصفیه خانه و تکمیل شبکه به طول ۲۷ کیلومتر»، «ساختمان پارک علم و فناوری» و «احداث راه‌های روستایی» با چالش‌های شناسایی شده در بخش اقتصاد و گردشگری ارتباط دارند. به نظر می‌رسد در بخش گردشگری، استان به مصوبات بیشتری از جمله تهیه طرح جامع گردشگری و توجه به مرمت سایر اماکن تاریخی استان نیازمند است. در بخش صنعت نیز با توجه به صنعتی بودن استان، تهیه آمایش صنعتی به‌منظور تعیین ظرفیت برد پهنه‌های شناسایی شده برای استقرار صنایع و تعیین نوع و گروه‌های صنایع قابل استقرار، مورد غفلت واقع شده است.

جمع‌بندی و نتیجه‌گیری

استان‌هایی چون قزوین به واسطه موقعیت فضایی خاص که مهمترین مشخصه آن نزدیکی به تهران می‌باشد، با مسائلی مواجه می‌شوند که می‌توان آن را ذیل مفهوم «پدیده نزدیکی به پایتخت» تعریف نمود. در اثر این پدیده، بواسطه موقعیت جغرافیایی این استان‌ها در ارتباط با قانون ممنوعیت استقرار صنایع در شعاع ۱۲۰ کیلومتری شهر تهران، حوزه صنعت از اهمیت قابل توجهی در آنها برخوردار شده و تبدیل به محور برنامه‌های توسعه در آنها می‌گردد. این تعیین کنندگی در شرایط عدم توجه به الگویی از توسعه پایدار و ضعف قوانین و دستگاه‌های نظارتی و اجرایی در حوزه‌های محیط زیست و میراث فرهنگی، از یک سو امکان اثرگذاری مخرب صنعت بر محیط زیست را فراهم نموده و از سوی دیگر سرمایه‌ها و میراث فرهنگی و به تبع آن توریسم و گردشگری را تبدیل به امری حاشیه‌ای در برنامه‌های توسعه‌ای استان و ذهنیت مدیران محلی می‌نماید که نتیجه آن، علاوه بر عدم بهره‌برداری پایدار از ثروت‌های تاریخی و فرهنگی، فرسایش و در بعضی موارد تخریب آنها به بهانه‌های گوناگون از قبیل ایجاد زیرساخت‌ها و یا توسعه شهرها می‌باشد.

سهم اندک بخش گردشگری در اقتصاد استان و وضعیت نامناسب آثار فرهنگی و تاریخی استان قزوین، به صورت عام، و شهر قزوین به صورت خاص، که می‌توان ارزش و اهمیت کمی و کیفی آنها را همسنگ

سرمایه‌های تاریخی و فرهنگی موجود در برخی شهرهای غنی کشور از این نظر، همانند اصفهان دانست از همین منظر قابل تحلیل و بررسی است.

تبدیل شدن صنعت به محور برنامه‌های توسعه یک استان، علاوه بر آثار مثبتی چون بهبود نسبی وضعیت اقتصاد و کاهش نرخ بیکاری استان در مقایسه با سایر استان‌های کشور، می‌تواند در کنار سایر عوامل، و در شرایط فقدان سیستم‌های حکمرانی محلی کارآمد، مولد برخی پیامدهای منفی از قبیل کاهش سرمایه اجتماعی و افزایش جمعیت مهاجر ناهمگون در استان گردد که در صورت عدم اندیشیدن تمهیداتی پیرامون آنها می‌تواند در بلند مدت مخاطراتی را در زمینه پایداری استان ایجاد نماید. در چنین استان‌هایی به هنگام تصویب قوانین ملی می‌بایست به مشخصه مهاجرپذیری این استان‌ها بواسطه موقعیت صنعتی آنها توجه نمود تا با تصویب قوانینی خاص، موجبات تشدید این روند و در نتیجه تعمیق بحران‌های ناشی از آن فراهم نگردد. امری که به هنگام تفکیک منطقه ممنوعه از غیر ممنوعه کشور در زمینه حضور مهاجران خارجی در ارتباط با استان قزوین به نظر می‌رسد چندان مورد توجه قرار نگرفته است.

مهمترین پیشنهاد این گزارش، تغییر محور برنامه‌های توسعه در استان قزوین از توسعه‌ای صنعت محور به توسعه‌ای مبتنی بر توریسم و گردشگری است. موقعیت مناسب استان قزوین از حیث نزدیکی به پایتخت و بهره‌مندی آن از پتانسیل‌های تاریخی و طبیعی ارزشمند، این امکان را فراهم می‌نماید که با انجام سرمایه‌گذاری‌هایی کوتاه مدت، اما هدفمند، بتوان پتانسیل بالقوه موجود در این زمینه را به پتانسیلی بالفعل تبدیل نمود و ضمن حفظ سرمایه‌های تاریخی و طبیعی، امکان تولید ثروت به گونه‌ای پایدار را در این استان فراهم کرد. اما باید توجه داشت که این تغییر محور برنامه‌های توسعه، نیازمند پیش‌زمینه‌هایی از قبیل تقویت سازمان‌هایی چون میراث فرهنگی و محیط زیست و تهیه ضوابط و معیارهایی دقیق برای حفظ سرمایه‌های طبیعی و تاریخی این استان می‌باشد که به برخی از آنها در متن گزارش اشاره شده است. در پایان خاطرنشان می‌گردد با توجه به اینکه جلسه اتاق فکر استان قزوین، برای تکمیل این گزارش، بواسطه تغییر برنامه سفر ریاست محترم جمهور، پس از انجام سفر دولت برگزار گردید؛ امکان شناسایی دو خلاء عمده در زمینه طرح‌ها و پروژه‌های مصوب در سفرها فراهم شد. نخست آنکه بخش قابل توجهی از نخبگان استانی حاضر در جلسات، نسبت به مصوبات سفر ریاست محترم جمهور بی‌اطلاع بوده و از سوی دیگر برخی از این مصوبات و پروژه‌ها و طرح‌های تصویب شده، همخوانی چندانی با چالش‌های کلیدی

شناسایی شده استان در حوزه های گوناگون نداشتند. این امر فرایند ارائه و تصویب طرح ها و پروژه ها در سفرهای استانی ریاست محترم جمهور را نیازمند آسیب شناسی و انجام اصلاحات به گونه ای می نماید که پروژه ها و طرح های تصویبی در درجه نخست با مسائل، چالش ها و نیازهای اساسی استان ها همخوانی داشته و در درجه دوم نخبگان استان ها در حوزه های گوناگون امکان اظهار نظر پیرامون آنها را بیابند.